
ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ
ΣΤΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΟΥ 1986
Η περίπτωση του Δήμου Θεσσαλονίκης

Οι δημοτικές εκλογές της 12ης και 19ης Οκτωβρίου 1986 επρόκειτο να αναδειχθούν από τις σημαντικότερες εκλογικές αναμετρήσεις της μεταπολιτευτικής περιόδου. Όχι μόνο λόγω των αποτελεσμάτων τους στους τρεις μεγαλύτερους δήμους της χώρας, αλλά και λόγω των διεργασιών που συντελέστηκαν σε σημαντικό τμήμα του εκλογικού σώματος με άμεση επίπτωση στην εκλογική του συμπεριφορά.

Η απόφαση του ΚΚΕ για την αποδέσμευση των οπαδών του στο Δήμο Αθηναίων κατά τον δεύτερο γύρο των εκλογών είχε ιδιαίτερα σημαντική επίπτωση στην εκλογική συμπεριφορά όχι μόνο των οπαδών του κόμματος αυτού, αλλά και των άλλων κομμάτων της Αριστεράς.

Η «νομομοποίηση» τρόπων εκλογικής έκφρασης (αποχή/λευκό) που ως τότε θεωρούνταν «αιρετικοί», συγκρούονταν ευθέως με ψυχώσεις και τραυματικές εμπειρίες του παρελθόντος. Γιατί δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι το σύνολο των Ελλήνων θεωρεί την αποχή μη παραδεκτή στάση.¹

Στο Δήμο Θεσσαλονίκης, σε αντίθεση με το Δήμο Αθηναίων,² τα περισσότερα —και ισχυρότερα— κόμματα που υποστήριξαν το συνδυασμό «Συνεργασία για την Πρόοδο» (υποψήφιος δήμαρχος Στ. Νέστωρ) είχαν καλέσει τους οπαδούς τους να υπερψηφίσουν στον δεύτερο γύρο τον υποψήφιο της «Δημοκρατικής Παράταξης Θεσσαλονίκης» Θεοχάρη Μαναβή. Την ίδια θέ-

* Ερευνητής στο ΕΚΚΕ.

1. Για τις αντιλήψεις που επικρατούν για την αποδοχή, βρβλ. την έρευνα του ΕΚΚΕ «Πολιτική κουλτούρα και εκλογική συμπεριφορά». Το 97% των ερωτηθέντων δηλώνει ότι δεν θα απόσχει από τις εκλογές.

2. Μια πρώτη προσέγγιση για τη διαμόρφωση του αποτελέσματος του δεύτερου γύρου στο Δήμο Αθηναίων βλ. εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 25-28 Οκτωβρίου 1986.

ση είχε εκφράσει και ο ανεξάρτητος υποψήφιος Μαρατζίδης.³

Η απλή άθροιση των ποσοστών που συγκέντρωσαν αυτοί οι τρεις υποψήφιοι στον πρώτο γύρο (52,1%) και η οριακή υπεροχή έναντι του συντηρητικού υποψηφίου Σ. Κούβελα, δεν μπορούσε να προδικάσει την επιτυχία του Θ. Μαναβή στον δεύτερο γύρο. Στην εβδομάδα που μεσολάβησε μεταξύ των δύο γύρων, λόγω των ειδικών τοπικών συνθηκών —η επί τέσσερα χρόνια αμφοσβήτηση του δημάρχου Μαναβή από τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ, η αντίδρασή τους στην εκ νέου υπόδειξη του ως υποψηφίου δημάρχου κλπ.— ενισχύθηκε στους οπαδούς του συνδυασμού «Συνεργασία για την Πρόοδο» η τάση για αντισυμβατική εκλογική συμπεριφορά. Πρέπει δε να σημειωθεί ότι οι πρώτες ενδείξεις για μια τέτοια εξέλιξη είχαν επισημανθεί αρκετά νωρίς.⁴

Τα αποτελέσματα των δύο γύρων στο Δήμο Θεσσαλονίκης ήταν:

	Α' ΓΥΡΟΣ		Β' ΓΥΡΟΣ		
Γραμμένοι εκλ.	209.467		209.467		
Ψήφισαν	162.676	77,66%	164.290	78,43%	+ 0,77%
Άκυρα	3.580	2,20%	6.547	3,98%	+ 1,78%
Έγκυρα	159.096		157.743		
Έλαβαν:					
ΚΟΥΒΕΛΑΣ	72.833	45,77%	82.239	52,13%	
Καλαμπόκης	2.802	1,76%			
Σύνολο	75.635	47,54%			
ΜΑΝΑΒΗΣ	44.658	28,06%	75.504	47,86%	
Νέστορ	37.033	23,77%			
Μαρατζίδης	1.308	0,82%			
Σύνολο	88.999	52,16%			
Βεβήρης	462	0,29%			

Πηγή: Προσωρινά αποτελέσματα δημοτικών εκλογών, Νομαρχία Θεσσαλονίκης.

3. Είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι ο συνδυασμός «Συνεργασία για την Πρόοδο» διά του υποψηφίου δημάρχου είχε χαρακτηρίσει τους ψηφοφόρους του συνδυασμού «... υπεύθυνους πολίτες... που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν σαν μεταφερόμενοι ψήφοι...», χωρίς να υποδείξει ρητά την υπερψήφιση Μαναβή. (Δήλωση Στ. Νέστορα, εφημ. *Μακεδονία*, 17 Οκτωβρίου 1986).

4. Σε δημοσκοπήση του συνδυασμού «Συνεργασία για την Πρόοδο», στα τέλη Σεπτεμβρίου, στην ερώτηση «Τι θα κάνετε αν στον β' γύρο δεν συμμετέχει ο υποψήφιος που ψηφίσατε στον α' γύρο», το 6,8% των ψηφοφόρων του ΚΚΕ (εκλογές 1985) δήλωσε ότι θα απόσχει από τον δεύτερο γύρο, ενώ το 9% δεν εξέφρασε άποψη. Από τους ερωτηθέντες που στις εκλογές του 1985 είχαν ψηφίσει ΚΚΕ εσωτερικού, δήλωσε ότι θα απόσχει στην περίπτωση αυτή το 26,8%.

Η σημαντική αυτή διαφοροποίηση του εκλογικού αποτελέσματος δεν είναι δυνατό να ερμηνευθεί απλώς ως αποτέλεσμα της αύξησης του αριθμού των άκυρων ψηφοδελτίων, αν και είναι λογικό να υποθεθεί ότι τουλάχιστον η αριθμητική διαφορά των άκυρων ψηφοδελτίων του δεύτερου γύρου από τον πρώτο προέρχεται από ψηφοφόρους του συνδυασμού Νέστορα. Δεν μπορεί όμως να ερμηνευθεί ούτε και με τη θεωρία της «παλιννόστησης» συντηρητικών ψήφων, που στον πρώτο γύρο είχαν υποστηρίξει το συνδυασμό «Συνεργασία για την Πρόοδο». Θα έπρεπε συνεπώς να επιχειρηθεί η ερμηνεία του εκλογικού αποτελέσματος με τρόπο που να δίνει ικανοποιητικές εξηγήσεις.

Για τη διερεύνηση του θέματος έγινε δειγματοληπτική επεξεργασία των στοιχείων του 10% των εκλογικών τμημάτων του Δήμου Θεσσαλονίκης.

Συνολικά αναλύθηκαν τα στοιχεία 36 εκλογικών τμημάτων, επί συνόλου 347, στα οποία ήταν γραμμένοι 21.662 εκλογείς (10,3% των γραμμένων εκλογέων). Στα τμήματα του δείγματος ψήφισαν στον μεν πρώτο γύρο 16.573 εκλογείς (10,3% των ψηφισάντων), στον δε δεύτερο 16.712 (10,2%). Το υλικό στο οποίο στηρίχθηκε η διερεύνηση αυτή ήταν:

α) *Οι εκλογικοί κατάλογοι*: Η απαραίτητη προϋπόθεση για την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι η εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους του δήμου ή της κοινότητας (άρθρο 36, § 1 του Π.Δ. 76/1985), οι δε γενικοί όροι εγγραφής ρυθμίζονται από τις διατάξεις του άρθρου 8 του Π.Δ. 152/1985.⁵

Τα στοιχεία των εκλογικών καταλόγων περιλαμβάνουν για μεν τους άνδρες εκλογείς ονοματεπώνυμο, πατρώνυμο, έτος γέννησης, αριθμό δημοτολογίου και διεύθυνση κατοικίας, για δε τις γυναίκες ονοματεπώνυμο, όνομα πατρός ή συζύγου, γένος, έτος γέννησης, επάγγελμα, αριθμό δημοτολογίου και διεύθυνση κατοικίας.

Από τα στοιχεία αυτά, το επάγγελμα και η διεύθυνση κατοικίας έχουν ελάχιστη αξία, μια που αναφέρονται στο επάγγελμα και τη διεύθυνση κατοικίας που είχε ο εκλογέας την εποχή που υποβλήθηκε η αίτηση εγγραφής στους εκλογικούς καταλόγους.⁶

Κατά την ψηφοφορία, η εφορευτική επιτροπή διαγράφει από τον εκλογικό κατάλογο του τμήματος τον εκλογέα που προσέρχεται για να ψηφίσει. Ως εκ τούτου οι εκλογικοί κατάλογοι αποτελούν το αυθεντικότερο πρωτογενές υλικό από το οποίο προκύπτουν όλα τα στοιχεία τόσο για τους ψηφισάντες όσο και για τους μη ψηφισάντες.

5. Για τους εκλογικούς καταλόγους, τη διαδικασία ενημέρωσής τους κλπ. βλ. παρακάτω.

6. Ενδεικτικά παρατίθενται από τον εκλογικό κατάλογο του 116ου τμήματος ανδρών της ενορίας Παναγίας Δεξιάς: α)α καταλ. 45, έτος γέννησης: 1945, επάγγελμα: στρατιώτης, α)α 128, έτος γέννησης 1927, επάγγελμα: φοιτητής, α)α 141, έτος γέννησης: 1938, επάγγελμα: φοιτητής.

β) Οι καταστάσεις μη ψηφισάντων: Ο αντιπρόσωπος της δικαστικής αρχής υποχρεούται να υποβάλει ονομαστική κατάσταση αυτών που είναι γραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους και δεν ψήφισαν (άρθρο 59, § 3 του Π.Δ. 152/1985). Στις καταστάσεις αυτές αναγράφονται τα στοιχεία του εκλογέα, όπως περιέχονται στους εκλογικούς καταλόγους, εκτός από τον αριθμό δημοτολογίου. Όμως παρά την υποχρέωση αυτή δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που η συμπλήρωση των καταστάσεων αυτών γίνεται πλημμελέστατα.

Α. ΤΟ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΣΩΜΑ

Το σύνολο των εκλογέων του Δήμου Θεσσαλονίκης, που ήταν γραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους, ανέρχονταν σε 209.467 άτομα και κατανέμονται σε τριάντα ενορίες.⁷

Ο Δήμος Θεσσαλονίκης διαιρείται σε πέντε δημοτικά διαμερίσματα:

— Το Α' (Κεντρικός Τομέας) που περιλαμβάνει 11 ενορίες στις οποίες είναι γραμμένο το 25% των εκλογέων του Δήμου.

— Το Β' (Δυτικός Τομέας) με 4 ενορίες και το 12,7% των εκλογέων.

— Το Γ' (Ανω Πόλη) με 5 ενορίες και το 14,8% των εκλογέων.

— Το Δ' (Τούμπα, Παπάφη, Δόξα) με 6 ενορίες και το 17,5% των εκλογέων.

— Το Ε' (Ανατολικός Τομέας) με 4 ενορίες στις οποίες είναι γραμμένο το 29,8% των εκλογέων.

Από την άποψη της ηλικιακής κατανομής του εκλογικού σώματος, παρουσιάζονται ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις τόσο σε επίπεδο δημοτικών διαμερισμάτων όσο και σε επίπεδο ενοριών.

Στο σύνολο του Δήμου Θεσσαλονίκης η κατανομή σε ομάδες ηλικιών⁸ εμφανίζει την ακόλουθη εικόνα:

ηλικία	% ψηφοφόρων
18-36	27,2
37-69	55,1
> 70	17,5

7. Στο Δ' διαμέρισμα υπάγεται και το μικτό τμήμα της ενορίας Αγίου Σπυρίδωνα Τριανδρίας, με 462 γραμμένους εκλογείς.

8. Η κατανομή των ηλικιών έγινε με βάση τον γενικό διαχωρισμό α) σε εκλογείς που ψήφισαν για πρώτη φορά μετά το 1974, β) σε εκλογείς που, λόγω ηλικίας (πάνω από 70 ετών) δεν υποχρεούνται να ψηφίσουν, και γ) ενδιάμεσες ηλικίες.

Σε επίπεδο δημοτικών διαμερισμάτων η αντίστοιχη κατανομή είναι:

	18-36	37-69	> 70 ετών
Α' Διαμέρισμα	21,2%	56,2%	22,5%
Β' Διαμέρισμα	29,9%	53,1%	16,8%
Γ' Διαμέρισμα	19,3%	59,5%	21,1%
Δ' Διαμέρισμα	28,1%	55,5%	16,3%
Ε' Διαμέρισμα	34,5%	52,8%	12,6%

Γενικά, η ηλικιακή κατανομή των εκλογέων, τόσο κατά διαμέρισμα όσο και κατά ενορία, αντιστοιχεί στη χρονική ανάπτυξη των διαφόρων περιοχών της πόλης: Έτσι, το Α' Διαμέρισμα εμφανίζει το υψηλότερο ποσοστό ηλικιωμένων εκλογέων, ενώ το δεύτερο χαμηλότερο στις νέες ηλικίες. Ανάλογη εικόνα εμφανίζει και το Γ' Διαμέρισμα. Κοινό χαρακτηριστικό των δύο διαμερισμάτων είναι αφ' ενός η έλλειψη ανοικοδόμησης νέων κατοικιών και αφ' ετέρου η απώλεια υπαρχουσών, είτε λόγω αλλαγής της χρήσης τους (Α' Διαμέρισμα) είτε ως συνέπεια άλλων παραγόντων (σεισμοί, ρυμοτόμηση κλπ. Γ' Διαμέρισμα).

Το Ε' Διαμέρισμα, που χρονικά αναπτύχθηκε στη δεκαετία του '60, δηλαδή νωρίτερα από το Β' και το Δ' Διαμέρισμα, εμφανίζει ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό ηλικιωμένων και ταυτόχρονα πολύ υψηλό ποσοστό νέων ηλικιών.

Τέλος, το Β' και το Δ' Διαμέρισμα εμφανίζουν ποσοστά που πλησιάζουν τον μέσο όρο του Δήμου Θεσσαλονίκης.

Σημαντικές όμως διαφοροποιήσεις σημειώνονται και μεταξύ των ενοριών του κάθε δημοτικού διαμερίσματος.

Χαρακτηριστικά, η ενορία της Παναγίας Χαλκέων, με ποσοστό εκλογέων πάνω από 70 ετών 28,8%, εμφανίζεται ως η πιο «γερασμένη» ενορία του Δήμου. Εξίσου υψηλό ποσοστό ηλικιωμένων εκλογέων εμφανίζει και η ενορία του Αγίου Μηνά (28,3%), η οποία ταυτόχρονα εμφανίζει και ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό νέων ψηφοφόρων (14,5%).⁹

Ανάλογη εικόνα εμφανίζει και η ενορία του Προφήτη Ηλία στο Γ' Διαμέρισμα, όπου σημειώνεται το υψηλότερο ποσοστό του διαμερίσματος σε εκλογείς πάνω από 70 χρόνων (22,3%).

Αντίθετα, η ενορία της Αγίας Μαρίας (Δ' Διαμέρισμα) —περιοχή που αναπτύχθηκε σχετικά πρόσφατα— εμφανίζει ποσοστό ηλικιωμένων 13,2%, ενώ οι νέοι σε ηλικία εκλογείς αποτελούν το 33,5%.

Εξίσου χαρακτηριστική και για το Ε' Διαμέρισμα είναι η ενορία της

9. Η εκκλησία του Αγίου Μηνά, που βρίσκεται στο εμπορικό κέντρο της πόλης, δεν υπήρξε ποτέ ενοριακός ναός. Λόγω δε της επέκτασης του εμπορικού κέντρου, η εκλογική «ενορία» περιορίζεται συνεχώς.

Οσίας Ξένης με ποσοστό ηλικιωμένων εκλογέων 11,9%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για εκλογείς μέχρι 36 ετών ανέρχεται σε 39,0%.¹⁰

B. ΤΑ ΑΚΥΡΑ ΨΗΦΟΔΕΛΤΙΑ

Στον δεύτερο γύρο των δημοτικών εκλογών σημειώθηκε ιδιαίτερα αυξημένος αριθμός άκυρων ψηφοδελτίων.

Είναι χρήσιμο να αναφερθούν ορισμένα στοιχεία σχετικά με την πρακτική σημασία της διάκρισης μεταξύ λευκών και άκυρων ψηφοδελτίων, μια που το θέμα είχε τεθεί αρκετά έντονα στην επικαιρότητα τις μέρες των δημοτικών εκλογών.¹¹

Στην εκλογική πρακτική μέχρι σήμερα δεν είχε προκύψει το πρόβλημα της διάκρισης μεταξύ λευκών και άκυρων, μια που τα ψηφοδέλτια αυτά καταμετρούνταν ως άκυρα.¹²

10. Στην αναθεώρηση των εκλογικών καταλόγων του 1986, στις ενορίες του Δήμου Θεσσαλονίκης γράφτηκαν 3.576 νέοι εκλογείς, ενώ διαγράφηκαν 2.659.

Κατά διαμέρισμα η κίνηση αυτή ήταν:

	<u>Εγγραφές</u>	%	<u>Διαγραφές</u>	%
Α' Διαμέρισμα	529	14,8	855	32,1
Β' Διαμέρισμα	378	10,5	388	14,6
Γ' Διαμέρισμα	349	9,7	462	17,3
Δ' Διαμέρισμα	663	18,5	568	21,3
Ε' Διαμέρισμα	1.657	46,3	386	14,5
Σύνολο Δήμου	3.576	100,0	2.659	100,0

Ενδεικτικά, στην ενορία του Αγίου Μηνά γράφτηκαν 38 νέοι εκλογείς και διαγράφηκαν 159, στην Παναγία Δεξιά 18 νέοι εκλογείς και διαγράφηκαν 46, στην Παναγία Χαλκείων 35 εγγραφές και 70 διαγραφές. Αντίθετα, στην ενορία Αγίου Ελευθερίου γράφτηκαν 431 νέοι εκλογείς και διαγράφηκαν 31, στην Ανάληψη σημειώνονται 585 εγγραφές και 119 διαγραφές, και στην Αγία Μαρίνα 143 εγγραφές και 102 διαγραφές. Να σημειωθεί ότι στα στοιχεία αυτά δεν περιλαμβάνεται η κίνηση λόγω μεταδημότευσης.

11. Βλ. Αν. Μανιτάκης, «Η λευκή ψήφος μετράει», εφημ. *Ελευθεροτυπία*, 17 Οκτωβρίου 1986. Επίσης τα σχόλια της ίδιας εφημερίδας που καταχωρήθηκαν την εβδομάδα πριν από τον δεύτερο γύρο.

12. Στις εκλογικές στατιστικές του υπουργείου Εσωτερικών καταχωρίζονται στη στήλη «Άκυρα και Λευκά» ή σε ορισμένες περιπτώσεις αναγράφεται μόνο ο αριθμός των έγκυρων ψηφοδελτίων.

Σε ό,τι αφορά τις δημοτικές εκλογές, το άρθρο 54 του Π.Δ. 76/1985 προέβλεπε ότι:

— Τα ψηφοδέλτια κατασκευάζονται από λευκό χαρτί.

— Έχουν σχήμα ορθογώνιο, για όλη την επικράτεια, ενώ οι διαστάσεις τους καθορίζονται με απόφαση του υπουργού Εσωτερικών, σε σχέση με τον αριθμό των εκλεγόμενων συμβούλων. Με την υπ. αριθ. 36233/25 Μαΐου 1986 (ΦΕΚ. 370/4 Ιουνίου 1986, τχ. Β') απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών, καθορίστηκαν οι διαστάσεις των ψηφοδελτίων για το Δήμο Θεσσαλονίκης, σε 14 x 46 εκατ. περίπου.

— Τα ψηφοδέλτια είναι μόνο έντυπα, σε μαύρη απόχρωση.

Το άρθρο 55 του ίδιου Π.Δ. ρυθμίζει τα θέματα εκτύπωσης και διανομής των ψηφοδελτίων ορίζοντας ότι: «Οι συνδυασμοί οφείλουν να τυπώσουν τα ψηφοδέλτια και να παραδώσουν στο δήμαρχο... ψηφοδέλτια σε επαρκή αριθμό για τις ανάγκες των εκλογικών τμημάτων...».

Τέλος το άρθρο 57 ορίζει ότι οποιαδήποτε απόκλιση από τις διατάξεις του άρθρου 54 συνεπάγεται την ακυρότητα του ψηφοδελτίου.

Το άρθρο 76 του Π.Δ. 152/1985 «περί κωδικοποίησης σε ενιαίο κείμενο της νομοθεσίας για την εκλογή βουλευτών», που ίσχυσε και για τις δημοτικές εκλογές, προβλέπει ότι: «Σε κάθε εκλογή η εφορευτική επιτροπή δίνει ...και ολόκληρη σειρά από έντυπα ψηφοδέλτια...».

Θα μπορούσε κανείς βάσιμα να ισχυριστεί ότι ο νομοθέτης τόσο με τον προσδιορισμό του χρώματος του χαρτιού, του μεγέθους και του σχήματος των ψηφοδελτίων, όσο και με τη διατύπωση «έντυπα» ψηφοδέλτια, τα οποία «τυπώνονται» από τους συνδυασμούς, θέλησε να αποκλείσει κάθε άλλη επιλογή.

Όμως, οι διατάξεις του άρθρου 84 §2 και του άρθρου 87 §2 του Π.Δ. 152/1985 προβλέπουν ότι ο πρόεδρος της εφορευτικής επιτροπής ανακοινώνει στο νομάρχη της περιοχής:

«δ) τον αριθμό των άκυρων ψηφοδελτίων

ε) τον αριθμό των λευκών ψηφοδελτίων...» (άρθρο 84 §2) όπως επίσης ότι συντάσσεται πράξη της εφορευτικής επιτροπής όπου αναφέρονται: «στ) ο αριθμός των άκυρων ψηφοδελτίων και ζ) ο αριθμός των λευκών ψηφοδελτίων» (άρθρο 87 §2)

Είναι προφανές ότι οποιοδήποτε λευκό χαρτί δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «λευκό» ψηφοδέλτιο, όπως επίσης ότι η εφορευτική επιτροπή οφείλει να δίνει στους εκλογείς «έντυπα» ψηφοδέλτια. Είναι επίσης αυτονόητο ότι η «λευκή» ψήφος δεν μπορεί να εξομοιώνεται με την άκυρη, μια που η δεύτερη αποτελεί ελαττωματική έκφραση της βούλησης του εκλογέα, ενώ η «λευκή» ψήφος αποτελεί πολιτική επιλογή (Μανιτάκης).

Η έννοια και η σημασία της «λευκής» ψήφου είναι, από συστηματική ά-

ποψη, αρκετά αμφίβολη μια που ο ψηφοφόρος ο οποίος δεν θέλει ή δεν μπορεί να έχει άποψη για τις συγκεκριμένες πολιτικές προτάσεις που τίθενται σε εκλογή, δεν χρειάζεται να ψηφίσει. Όμως για την ελληνική πραγματικότητα, όπου η άσκηση του εκλογικού «δικαιώματος» αποτελεί υποχρέωση του πολίτη και η μη συμμόρφωσή του συνεπάγεται ποινικές και διοικητικές κυρώσεις, η «λευκή» ψήφος είναι ο μόνος τρόπος για να εκφράσει ο πολίτης έγκυρα την άποψή του, με την απαίτηση η άποψη αυτή να καταγραφεί και να ληφθεί υπόψη.

Η σημαντικότερη αιτία ακυρότητας ψηφοδελτίων στον πρώτο γύρο ήταν κυρίως η κακή απεικόνιση του σταυρού προτίμησης (π.χ. σταυρός σε σχήμα x, μη τεμνόμενες γραμμές κλπ.).¹³ Στον δεύτερο γύρο —που δεν χρειάζεται σταυρός προτίμησης— οι περιπτώσεις αθέλητης ακυρότητας του ψηφοδελτίου είναι περιορισμένες. Έτσι στις δημοτικές εκλογές της 17ης και 24ης Οκτωβρίου 1982, τα άκυρα ψηφοδέλτια στον πρώτο γύρο των εκλογών ήταν 2.701 (1,78% των ψηφισάντων) ενώ στον δεύτερο γύρο περιορίζονται σε 1.007 (0,79%).

Για τις εκλογές της 19ης Οκτωβρίου 1986 αρκεί και η απλή αριθμητική διαφορά από τα άκυρα του πρώτου γύρου για να διαπιστωθεί ότι τουλάχιστον το 1,78% των ψηφοφόρων στον δεύτερο γύρο επιδίωξε και ψήφισε με άκυρο ψηφοδέλτιο. Και αυτό βέβαια με την προϋπόθεση ότι οι ψηφοφόροι, των οποίων τα ψηφοδέλτια είχαν ακυρωθεί στον πρώτο γύρο, ψήφισαν πάλι άκυρο. Θα μπορούσε να διατυπωθεί με βεβαιότητα η άποψη ότι το μεγαλύτερο μέρος των άκυρων του δεύτερου γύρου προέρχεται από ψηφοφόρους του συνδυασμού «Συνεργασία για την Πρόοδο». Η γενική εικόνα της αύξησης των άκυρων ψηφοδελτίων κατά δημοτικό διαμέρισμα ήταν:

	%	
	<i>Αύξηση άκυρων</i>	<i>αύξησης ακύρων</i>
A' Διαμέρισμα	+ 2,1 εκ. μον.	121,2
B' Διαμέρισμα	+ 1,2	61,0
Γ' Διαμέρισμα	+ 1,1	51,9
Δ' Διαμέρισμα	+ 1,9	92,1
E' Διαμέρισμα	+ 2,1	85,9
Σύνολο Δήμου	+ 1,7	86,1

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αύξηση των άκυρων ψηφοδελτίων στα τμήματα ανδρών παρουσιάζει ιδιαίτερα έντονη διαφοροποίηση σε σύγκριση με τα τμήματα γυναικών. Η αντίστοιχη ποσοστιαία αύξηση των άκυρων ήταν:

13. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι παρά τις οδηγίες του υπουργείου Εσωτερικών για την ακύρωση μόνο των ψηφοδελτίων τα οποία έχουν διακριτικά γνωρίσματα που αποβλέπουν

	<i>Τμήμα ανδρών % αύξησης</i>	<i>Τμήμα γυναικών % αύξησης</i>
A' Διαμέρισμα	143,8	100,3
B' Διαμέρισμα	120,6	17,8
Γ' Διαμέρισμα	61,0	40,1
Δ' Διαμέρισμα	86,8	97,8
E' Διαμέρισμα	86,2	85,5
Σύνολο Δήμου	96,3	74,5

Εκτός όμως από τις αποκλίσεις αυτές, σημαντικές διαφοροποιήσεις σημειώνονται στην αύξηση των άκυρων ψηφοδελτίων και κατά ενορία. Οι διαφοροποιήσεις αυτές επιβάλλουν μια λεπτομερέστατη ανάλυση. Το ηighest ποσοστό άκυρων ψηφοδελτίων στο Δήμο Θεσσαλονίκης σημειώνεται στις ενορίες του A' Διαμερίσματος:

- Κοίμησης Θεοτόκου + 5,1%
- Νέας Παναγίας + 5,0%
- Κωνσταντίνου - Ελένης + 5,0%

και ακολουθούν όλες οι ενορίες του E' Διαμερίσματος:

- Αγίου Ελευθερίου + 4,9%
- Οσίας Ξένης + 4,6%
- Αγίας Τριάδας + 4,5%
- Ανάληψης + 4,5%

Ενδεικτικό των σημαντικών διαφοροποιήσεων μεταξύ των τμημάτων ανδρών και γυναικών είναι το γεγονός ότι στην ενορία της Κοίμησης της Θεοτόκου το ποσοστό των ακύρων στα τμήματα ανδρών είναι 6,2% έναντι 4,1% στα τμήματα γυναικών, καθώς και στην ενορία της Νέας Παναγίας, όπου τα ποσοστά είναι 6,1% και 4,0% αντίστοιχα. Τη μεγαλύτερη όμως σχετική αύξηση των ακύρων, ως προς τον πρώτο γύρο, εμφανίζουν οι ενορίες:

<i>Ενορία</i>	<i>% αύξησης</i>	<i>(τμ. ανδρών)</i>	<i>(τμ. γυναικών)</i>
- Γρηγορίου Παλαμά	200,0	294,4	122,5
- Αγίας Σοφίας	189,3	193,1	185,0
- Κωνσταντίνου - Ελένης	171,0	211,5	139,4

Πρέπει να σημειωθεί ότι σ' αυτές τις τρεις αστικές ενορίες του Δήμου Θεσσαλονίκης, το μεν ΚΚΕ εσωτερικού εμφανίζει, σε όλες τις εκλογικές ανα-

στην παγίδευση ή δέσμευση του ψηφοφόρου, αρκετές εφορευτικές επιτροπές εφάρμοσαν ιδιαίτερα στενά τις διατάξεις του άρθρου 57 του Π.Δ. 76/1985.

μετρήσεις, τα υψηλότερα ποσοστά του στο Δήμο Θεσσαλονίκης, ενώ αντίθετα το ΚΚΕ σημειώνει σ' αυτές ακριβώς τις ενορίες τα χαμηλότερα ποσοστά:

Ενορία	Ευρωεκλογές '81		Ευρωεκλογές '84		Βουλευτικές '85	
	ΚΚΕ εσ.	ΚΚΕ	ΚΚΕ εσ.	ΚΚΕ	ΚΚΕ εσ.	ΚΚΕ
Γρ. Παλαμά	10,8	6,9	6,2	5,2	4,1	4,1
Αγίας Σοφίας	11,1	7,1	6,7	5,5	4,1	4,9
Κωνσταντίνου - Ελένης	10,8	9,6	6,7	7,3	4,3	6,4
Μ.Ο.	8,8	14,0	5,5	10,8	3,0	8,6

Ας σημειωθεί ότι οι ενορίες του κέντρου της πόλης της Θεσσαλονίκης θεωρούνται από τις πλέον δύσκολα ελεγχόμενες από τους κομματικούς μηχανισμούς τόσο του ΚΚΕ εσωτερικού όσο και του ΚΚΕ.¹⁴

Η ίδια, αναλογικά, εικόνα παρουσιάζεται και στις ενορίες με τα αμέσως υψηλότερα ποσοστά αύξησης των ακύρων, όπως οι μεσοαστικές ενορίες:¹⁵

Ενορία	% αύξησης	ΚΚΕ εσ. (1985)	ΚΚΕ (1985)
Κοίμησης Θεοτόκου	170,2	4,0	10,3
Νέας Παναγίας	146,4	4,2	4,8
Αγίας Τριάδας	143,8	3,9	7,0

Μια δεύτερη κατηγορία ενοριών αποτελούν οι ενορίες του Δ' Διαμερίσματος και ιδιαίτερα της Τούμπας. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι αφ' ενός το γεγονός ότι οι ενορίες αυτές αποτελούν προπύργια του ΚΚΕ, ενώ το ΚΚΕ εσ. βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, αφ' ετέρου —με εξαίρεση την ενορία του Αγ. Θεράποντος— ο διπλασιασμός των ακύρων ψηφοδελτίων κατά τον δεύτερο γύρο. Αναλυτικότερα, η αύξηση των ακύρων στις ενορίες αυτές ήταν:

Ενορία	% αύξησης	ΚΚΕ εσ. (1985)	ΚΚΕ (1985)
Αγίου Φανουρίου (Τούμπα)	119,1	2,6	9,4
Αγίας Βαρβάρας »	111,9	2,1	15,4
Αγίας Μαρίνας »	100,0	2,4	15,0
Αγίου Θεράποντος »	58,0	2,2	14,2
Αγίου Ιωάννη (Παπάφη) ¹⁶	102,0	3,1	8,1

14. Βλ. Δ. Δώδος, «Ενδοκομματική σταυροδοσία. Ανάλυση των εκλογών του 1977 στην Α. εκλ. περιφ. Θεσ/κης», *ΑΝΤΙ*, τχ. 189, 9-16 Οκτωβρίου 1981.

15. Για την κοινωνική στρωμάτωση των περιοχών του Δήμου Θεσσαλονίκης, βλ. ΤΕΕ, τμ. Κεντρ. Μακεδονίας, *Προτάσεις για το ρυθμιστικό σχέδιο*.

16. Η αύξηση θα πρέπει να θεωρηθεί μεγαλύτερη μια που σε εκλογικό τμήμα της ενορίας, κατά τον πρώτο γύρο, ακυρώθηκαν στο σύνολό τους τα ψηφοδέλτια άλλων διαμερισμάτων, ενώ θα έπρεπε να ακυρωθούν μόνο ως προς τους διαμερισματικούς συμβούλους (άρθρο 177 § 4 του Π.Δ. 76/1985).

Τρίτη κατηγορία, τέλος, αποτελούν οι ενορίες του Β' και του Γ' Διαμερίσματος. Στις ενορίες αυτές η αύξηση των άκυρων κυμαίνεται μεταξύ 50-60%. Στις εκλογές του 1985 η δύναμη του ΚΚΕ βρισκόταν μεταξύ 8,2-9,3%, δηλαδή στα όρια του μέσου όρου του Δήμου Θεσσαλονίκης (με εξαίρεση τις ενορίες του Γ' Διαμερίσματος Αγίων Αναργύρων και Ταξιαρχών, όπου το ΚΚΕ συγκέντρωσε 12,6 και 12,0% αντίστοιχα).

Αντίθετα, η δύναμη του ΚΚΕ εσωτερικού στις ενορίες αυτές βρίσκεται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα (1,1-2,4%).

Γ. Η ΑΠΟΧΗ

Ως απέχοντες από τις εκλογές θα έπρεπε να θεωρείται το σύνολο εκείνων των εκλογέων που ενώ δικαιούνται ψήφου —και υποχρεούνται— δεν προσέρχονται για να ψηφίσουν. Συνεπώς οι εκλογικοί κατάλογοι θα έπρεπε να περιλαμβάνουν τους δημότες του δήμου ή της κοινότητας που έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους και δεν έχουν στερηθεί τα πολιτικά τους δικαιώματα.

Το ύψος της «επίσημης» αποχής, σε κάθε εκλογική αναμέτρηση, κυμαίνεται, για το σύνολο της χώρας, στο 20% των γραμμένων εκλογέων, με ελαφρές αυξομειώσεις ανάλογα με τη «σπουδαιότητα» της εκλογής. Το ποσοστό αυτό είναι ιδιαίτερα υψηλό αν ληφθεί υπόψη ότι η προσέλευση στην ψηφοφορία είναι υποχρεωτική. Όμως ο τρόπος σύνταξης και ενημέρωσης των καταλόγων συντελεί στην εμφάνιση πλασματικής αποχής που οφείλεται στις αδυναμίες του συστήματος ενημέρωσης των εκλογικών καταλόγων.

Το πρώτο πρόβλημα που προκύπτει είναι η ίδια η διαδικασία εγγραφής των νέων εκλογέων στους καταλόγους. Σύμφωνα με το άρθρο 8 § 4 του Π.Δ. 152/1985 η εγγραφή στους εκλογικούς καταλόγους γίνεται με αίτηση. Κατά συνέπεια η ρύθμιση αυτή έχει αποτέλεσμα «μια σημαντική σύμπτυξη στο ανώτατο κρατικό όργανο» (δηλαδή το εκλογικό σώμα) «κατά τη στιγμή της ενεργοποίησής του», και καθιερώνει «άνιση μεταχείριση εις βάρος των πολιτών κατά τη ρύθμιση ορισμένων βασικών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων τους που απορρέουν από το μόνιμο νομικό δεσμό τους με την πολιτεία».¹⁷ Βέβαια προβλέπονται ποινές για όσους αδικαιολόγητα δεν επιδιώκουν την εγγραφή τους στους εκλογικούς καταλόγους, αυτό όμως δεν εμποδίζει την ύ-

17. Γ. Παπαδημητρίου, *Συνταγματικό Δίκαιο — Τα όργανα του κράτους*, τ. Α', Το εκλογικό σώμα, Αθήνα — Κομοτηνή 1981, σ. 35-37.

παρξη σημαντικού αριθμού πολιτών που δεν έχουν γραφεί στους εκλογικούς καταλόγους.¹⁸ Το σημαντικότερο πρόβλημα, όμως, είναι η διαδικασία εκκαθάρισης των εκλογικών καταλόγων.¹⁹ Η ετήσια αναθεώρηση αρχίζει την 1η Απριλίου κάθε χρόνου και λήγει την 31η Μαρτίου του επόμενου έτους. Αυτή η ενημέρωση σε ετήσια βάση έχει συνέπεια ότι όσο πλησιάζουμε προς τη λήξη της προθεσμίας να μη γίνεται η διαγραφή εκλογέων που έχουν πεθάνει ή μεταδημοτεύσει. Αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι ότι οι εκλογικοί κατάλογοι κάθε χρόνο επιβαρύνονται με αριθμό πεθαμένων, η διαγραφή των οποίων είναι αμφίβολο αν θα γίνει τα επόμενα χρόνια.²⁰

Ένας ακόμη λόγος εμφάνισης της πλασματικής αποχής είναι το σύστημα των ειδικών εκλογικών καταλόγων, βάσει των οποίων ψηφίζουν στις βουλευτικές εκλογές μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι στρατιωτικοί. Και ενώ αυτοί ψηφίζουν στον τόπο υπηρεσίας τους, εμφανίζονται ως απέχοντες στα τμήματα όπου είναι γραμμένοι. Τέλος, εφόσον ισχύει η υποχρέωση της ψήφου, στην πλασματική αποχή πρέπει να προσμετρηθούν και εκείνοι οι εκλογείς που απαλλάσσονται είτε λόγω ηλικίας (πάνω από 70 ετών) είτε γιατί διαμένουν σε απόσταση μεγαλύτερη από 200 χλμ. από τον τόπο όπου οφείλουν να ψηφίσουν (άρθρο 108 § 2 του Π.Δ. 152/1985). Αυτές οι περιπτώσεις θα μπορούσαν να προσμετρηθούν στην πραγματική αποχή μόνον εφόσον ίσχυε η «πιστολική» ψηφοφορία.

Εκτός όμως της πλασματικής αποχής, αναμφίβολα υπάρχει και μέρος του εκλογικού σώματος το οποίο επιλέγει συνειδητά τη στάση της αποχής είτε ως έκφραση της αδιαφορίας του για τα πολιτικά πράγματα είτε εκφράζοντας την άρνησή του στις εκλογικές διαδικασίες στο σύνολό τους ή εκφράζοντας τη διαφωνία του προς τις συγκεκριμένες επιλογές που εκτίθενται προς ψήφιση.

Το σημερινό επίπεδο και η ποιότητα του πρωτογενούς υλικού κάνουν αδύνατη την οποιαδήποτε διερεύνηση της πραγματικής αποχής μιας συγκεκριμένης εκλογικής αναμέτρησης.

Όμως, οι δημοτικές εκλογές, με το σύστημα των δύο γύρων, επιτρέπουν τον προσδιορισμό σ' ένα τμήμα, τουλάχιστον, της πραγματικής αποχής, δηλαδή των εκλογέων εκείνων που εμφανίζονται μόνο σε μία από τις δύο ψηφοφορίες. Και με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία παρουσιάζει ιδιαίτερο

18. Μ. Δρεττάκη, *Βουλευτικές εκλογές 1974, 1977, 1981*, Αθήνα 1982, σ. 15. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι υπολογισμοί για τον αριθμό αυτών που γράφονται σε μεγαλύτερη ηλικία, καθώς και εκείνων που δεν απέκτησαν ποτέ εκλογικό βιβλιάριο.

19. *Ό.π.*, σ. 17-23 και 148-155.

20. Η πιο ηλικιωμένη «εκλογεύς» του δείγματος είναι γραμμένη στην ενορία Αγίας Βαρβάρας με έτος γέννησης 1870, δηλαδή 116 ετών.

ενδιαφέρον η ανάλυση των συνεπειών, τουλάχιστον, της αποχής στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος των εκλογών.

Στον δεύτερο γύρο των δημοτικών εκλογών, στο Δήμο Θεσσαλονίκης σημειώθηκε αύξηση του αριθμού των ψηφισάντων κατά 1.614 εκλογείς, δηλαδή αύξηση κατά 0,76% επί των γραμμένων στους εκλογικούς καταλόγους.

Αν και η αύξηση αυτή, σε απόλυτους αριθμούς, δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική, είναι εντούτοις ενδεικτική της «σπουδαιότητας» της εκλογής. Ας σημειωθεί ότι στις δημοτικές εκλογές του 1982, με τους ίδιους υποψηφίους και τότε στον δεύτερο γύρο, ο αριθμός αυτών που ψήφισαν ήταν:

Πρώτος γύρος 155.071 77,85% των γραμμένων

Δεύτερος γύρος 150.778 77,70% των γραμμένων, δηλαδή υπήρξε μείωση του αριθμού των ψηφισάντων κατά 293 άτομα (0,15%).

Οι μέχρι τώρα ερμηνείες του εκλογικού αποτελέσματος της 19ης Οκτωβρίου θεωρούν αυτονόητο ότι το εκλογικό σώμα και στους δύο γύρους παρέμεινε αναλλοίωτο —με την προσέλευση απλώς 1.614 νέων ψηφοφόρων— και επιχειρούν να ερμηνεύσουν το αποτέλεσμα του δεύτερου γύρου εικάζοντας μετακινήσεις του εκλογικού σώματος.

Ωστόσο η δειγματοληπτική σύγκριση των «μη ψηφισάντων» του πρώτου γύρου με αυτούς του δεύτερου, αποδεικνύει ότι το εκλογικό σώμα των δύο εκλογών δεν ήταν απόλυτα το ίδιο: Ένα κρίσιμο ποσοστό 5,6% ως προς τον αριθμό των ψηφισάντων στον πρώτο γύρο αποτελούνταν είτε από ψηφοφόρους που δεν είχαν ψηφίσει στον πρώτο γύρο (3,22%) είτε από ψηφοφόρους που ψήφισαν μόνο στον πρώτο γύρο (2,38).

Η ιδιομορφία της αναμέτρησης των δημοτικών εκλογών επιτρέπει τη βάσιμη υπόθεση ότι το σημαντικότερο τμήμα των ψηφοφόρων που ψήφισαν μόνο στον δεύτερο γύρο αποτελούνταν από ψηφοφόρους του συνδυασμού «Θεσσαλονίκη — Κούβελας», ενώ ένα μικρό, οπωσδήποτε, τμήμα ήταν ψηφοφόροι της «Δημοκρατικής Παράταξης Θεσσαλονίκης», οι οποίοι κινητοποιήθηκαν εν όψει της οριακής κατάστασης που είχε διαμορφωθεί από το αποτέλεσμα του πρώτου γύρου.

Στην άποψη αυτή συνηγορεί το γενικό κλίμα που επικρατούσε προεκλογικά: Παρόλο που ο συνδυασμός «Θεσσαλονίκη — Κούβελας» είχε ως σύνθημά του ότι η εκλογή θα κριθεί από τον πρώτο γύρο, η συντριπτική πλειοψηφία των εκλογέων —ανεξάρτητα από τοποθέτηση— είχε την άποψη ότι από τον πρώτο γύρο δεν επρόκειτο να εκλεγεί δήμαρχος.²¹ Έτσι, αρκετοί ψηφοφόροι του συνδυασμού «Θεσσαλονίκη — Κούβελας» προτίμησαν να αποφύγουν την «ταλαιπωρία» της πρώτης εκλογής, μια που η συμμετοχή του

21. Δημοσκόπηση του συνδυασμού «Συνεργασία για την Πρόοδο», *ΑΝΤΙ*, τχ. 328, 3-9 Οκτωβρίου 1986.

συνδυασμού στον δεύτερο γύρο ήταν αυτονόητη, αφού ο συντηρητικός, επίσης, υποψήφιος Καλαμπόκης δεν είχε καμιά ελπίδα. Αντίθετα, για τους ψηφοφόρους των συνδυασμών Μαναβή και Νέστορα η πρώτη εκλογή ήταν η κρίσιμη που απαιτούσε την παρουσία τους στις κάλπες.

Τέλος, είναι λογικό να υποθεθεί ότι το μεγαλύτερο τμήμα των ψηφοφόρων του πρώτου γύρου που απείχαν στον δεύτερο αποτελούνταν κυρίως από οπαδούς του συνδυασμού «Συνεργασία για την Πρόοδο» που θέλησαν να δηλώσουν τη ριζική αντίθεσή τους στις συγκεκριμένες επιλογές, αρνούμενοι να εμπλακούν στο δίλημμα «Μαναβής ή Κούβελας».

Η αλλαγή του εκλογικού σώματος, κατά διαμέρισμα, εμφανίζει σημαντική αντιστοιχία με την αύξηση των άκρων ψηφοδελτίων. Αναλυτικά αυτή η αλλαγή ήταν:

	% αλλαγής	Μόνο Β' γύρο	Μόνο Α' γύρο	(αύξ. άκρ.)
Α' Διαμέρισμα	7,1	4,3	2,8	(2,1)
Β' Διαμέρισμα	5,2	2,8	2,4	(1,2)
Γ' Διαμέρισμα	4,9	2,6	2,3	(1,1)
Δ' Διαμέρισμα	4,7	2,8	1,9	(1,9)
Ε' Διαμέρισμα	5,2	3,0	2,2	(2,1)
Σύνολο Δήμου	5,6	3,2	2,2	(1,7)

Ένα πρώτο στοιχείο που πρέπει να σημειωθεί είναι το γεγονός ότι, σε αντίθεση με τα άκρυα ψηφοδέλτια, η αλλαγή του εκλογικού σώματος στα τμήματα ανδρών και γυναικών συντελείται σχεδόν αναλογικά. Έτσι στο σύνολο της κατηγορίας των ψηφοφόρων που ψηφίζουν μόνο μία φορά —ανεξάρτητα σε ποιο γύρο— το 50,4% αποτελείται από γυναίκες και το 49,6% από άνδρες. (Στο σύνολο των γραμμένων εκλογέων το 53,2% είναι γυναίκες και το 46,8% άνδρες).

Η κατά φύλο κατανομή αυτών που ψηφίζουν μόνο μία φορά είναι:

	Άνδρες	Γυναίκες
Ψηφίζουν μόνο μία φορά: από τους οποίους	49,6%	50,4%
Μόνο στον Α' γύρο:	48,8%	51,1%
Μόνο στον Β' γύρο:	50,8%	49,1%

Η κατανομή κατά ομάδα ηλικιών αυτών που ψηφίζουν μόνο μία φορά είναι:

	18-36	37-69	πάνω από 70
Ψηφίζουν μόνο μία φορά:	35,3%	40,7%	23,7%
Μόνο στον Α' γύρο:	33,2%	44,3%	22,3%
Μόνο στον Β' γύρο:	37,1%	38,4%	24,4%

Τέλος, η κατά φύλο και ομάδα ηλικιών κατανομή αυτών που ψηφίζουν σε έναν μόνο από τους δύο γύρους είναι:

Ψήφισαν	Μόνο στον Α' γύρο		Μόνο στον Β' γύρο	
	Άνδρες	Γυναίκες	Άνδρες	Γυναίκες
Σύνολο	48,8%	51,1%	50,8%	49,1%
18-36	57,8%	42,1%	59,3%	40,7%
37-69	41,0%	58,9%	54,6%	45,3%
Πάνω από 70	47,6%	52,3%	30,5%	69,4%

Τα υψηλότερα ποσοστά αλλαγής του εκλογικού σώματος παρουσιάζονται:

α) Στις ενορίες του Α' Διαμερίσματος (% αλλαγής 7,1):

- Παναγίας Χαλκέων 9,3%
- Αγίου Μηνά 8,8%
- Αγίας Σοφίας 8,1%
- Κωνσταντίνου - Ελένης 6,5%

β) Στις ενορίες της Τούμπας, Δ' Διαμέρισμα (% αλλαγής 4,7):

- Αγίου Φανουρίου 6,4%
- Αγίας Μαρίνας 5,7%
- Αγίου Θεράποντος 5,2%

γ) Στις ενορίες του Ε' Διαμερίσματος (% αλλαγής 5,2):

- Αγίας Τριάδας 6,5%
- Ανάληψης 5,6%

καθώς και στην ενορία Αγίας Αικατερίνης 7,5% του Γ' Διαμερίσματος (% αλλαγής 4,9%).

Το αποτέλεσμα του δεύτερου γύρου των δημοτικών εκλογών στο Δήμο Θεσσαλονίκης προσδιορίστηκε κατά κύριο λόγο από την «ανορθόδοξη» εκλογική συμπεριφορά μικρού αλλά καθοριστικού τμήματος του εκλογικού σώματος, που στο σημαντικότερο τμήμα του (άκυρα, αποχή από τον β' γύρο) εξέφρασε την αντίθεσή του στις κατεστημένες επιλογές των κομμάτων, καθώς και την αμφισβήτησή του στους κανόνες αυτού του ίδιου του πολιτικού παιχνιδιού, όπως έχουν διαμορφωθεί και ισχύουν σήμερα.

Στη συγκυρία των δημοτικών εκλογών, στον συγκεκριμένο Δήμο, το ότι η αμφισβήτηση αυτή εκφράστηκε στις αστικές ενορίες του Α' και του Ε' Διαμερίσματος, όπου η Αριστερά —και κυρίως το ΚΚΕ εσωτερικού— διαθέτουν μια ιδιόμορφη «σκληρή» εκλογική δύναμη, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί γεγονός αναμενόμενο. Όμως, το ότι η αμφισβήτηση αυτής της μορφής επεκτάθηκε και στα άλλα Διαμερίσματα —κατά κύριο λόγο στην Τούμπα αλλά και στις «λαϊκές» ενορίες του Β' και Γ' Διαμερίσματος— αποτελεί ένδειξη της σοβαρής ανακατάταξης που σημειώθηκε στην εκλογική συμπεριφορά αριστερών, κυρίως, ψηφοφόρων.